

“Els catalans hem de perdre la por de poliglottitzar-nos”

Jordi Romeu

Repte és una paraula que el sociolinguista vilafranquí Albert Bastardas ha anat repetint al llarg d'aquesta entrevista. D'una banda, es referia als reptes intel·lectuals, a aquells derivats de l'anàlisi i la comprensió d'una realitat -la lingüística- que té com a protagonistes els éssers humans i la seva necessitat -i, en ocasions, frustració- de comunicar-se amb els seus congèneres en un context sociocultural que resulta, per definició, complex. D'altra banda, Bastardas també es refereix als reptes com a realitzacions a emprendre i a concretar per fer més fàcil i planera aquesta comunicació humana en un àmbit tant local com planetari i, de passada, per mantenir plenament viu aquest ric patrimoni de la humanitat que són les llengües. D'aquí ve que aquest professor de la Universitat de Barcelona que enguany complirà 50 anys porti ja un temps analitzant les llengües -allò que els humans fem per relacionar-nos- des d'una perspectiva ecològica, és a dir, vinculada al conjunt de relacions socials, però, també, com a una actitud intel·lectual i vital que veu la diversitat lingüística com una riquesa a mantenir i potenciar.

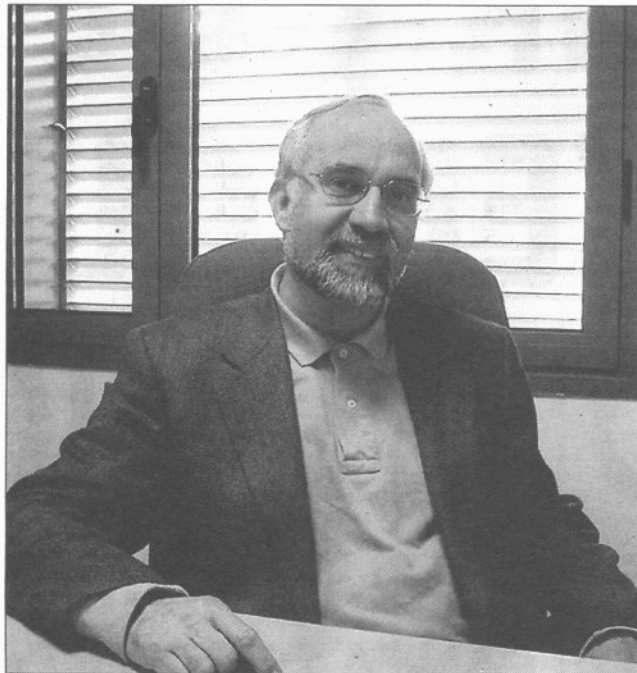
L'ecologia estudia els éssers vius i la seva relació amb el medi. Quan parlem d'ecologia lingüística, de què estem parlant?

De fet, el que és important no és tant que el terme *ecologia* s'hagi aplicat a aquest estudi dels éssers vius com la perspectiva a partir de la qual s'ha fet aquest estudi. El que és interessant per a les ciències socials i culturals és la perspectiva ecosistèmica, el fet de relligar les coses amb el context on viuen. Totes les ecologies partien del fet que tots els objectes són objectes-en-el-seu-contexte. No existeixen els objectes en el buit. Sempre es troben en un context determinat amb el qual intercanvien informació i energia. Podríem dir, citant Edgar Morin, que el context és en l'objecte que és en el context. El món, si ens hi fixem bé, viu d'aquesta manera. Les coses són les unes dins de les altres. Això és el que m'ha interessat de l'ecologia, aquesta perspectiva, aquesta mirada complexa, perquè les llengües viuen en un context sociocultural determinat. Les persones parlen i dialoguen sota unes pressions determinades, amb unes relacions de poder entre els grups. Per tant, per entendre la vida i la mort de les llengües cal conèixer els contextos i les dinàmiques en les quals aquests fets es produeixen.

L'ecologisme s'associa a una voluntat o una acció reivindicativa. També és així des d'una perspectiva lingüística?

Bé, ara acabes de dir una paraula que convé distingir: una cosa és l'ecologisme i l'altra l'ecologia. En la bioecologia hi ha els ecòlegs i els ecologistes i el mateix podríem dir en l'àmbit de l'ecologia de les llengües. Podrien haver-hi els ecòlegs de les llengües i els ecologistes de les llengües que no tenen perquè ser el mateix. Hi ha funcions diferents. Des de la Universitat, jo sóc més ecòleg de les llengües que ecologista, cosa que també puc ser en tant que ciutadà. Des d'una perspectiva universitària o acadèmica, nosaltres tenim l'obligació de fer més d'ecòlegs que d'ecologistes,

Albert Bastardas aposta per un model lingüístic que garanteixi la comunicació a escala planetària i la pervivència de les llengües minoritàries

El vilafranquí és professor de sociolingüística a la Universitat de Barcelona i preconitza una aproximació ecològica -complexa- a l'estudi dels fenòmens lingüístics.

en principi. Què vol dir ser ecòleg? Doncs, comprendre els fenòmens, entendre el funcionament. Ecologista fóra prendre una posició o partit per determinats objectius i incidir-hi, la qual cosa no vol dir que això estigui a fora del nostre pensament.

“Està clar que necessitem una interllengua de comunicació que ens permeti entendre'ns entre tots”

Distingir, doncs, el vessant científic del polític?

Sí, perquè el científic intenta fonamentar-se en comprovacions empíriques, sistemàtiques i parteix del dubte, mentre que l'ecologisme parteix de l'acció, d'intervenir en el canvi de la realitat i això porta a altres debats de tipus polític, filosòfic, ètic, etc. L'analogia entre la bioecologia i la lingüoecologia em sembla que és interessant dins d'uns límits.

Dins l'ecologisme hi ha des d'actituds conservacionistes fins les que plantegen un model alternatiu i global de societat. Resulta absurd plantejar-ho també així en l'àmbit lingüístic?

No té perquè ser-ho. Probablement, en l'àmbit lingüístic la preocupació fonamental

és en la línia conservacionista perquè, actualment, se'ns estan morint moltes llengües. I, és clar, el problema més urgent és com preservar la diversitat lingüística de l'espècie humana. Aquest és el gran objecte de preocupació no solament de molts ecòlegs de la llengua sinó també dels ecòlegs perquè ens interessa entendre els processos de substitució o d'extinció lingüística per poder intervenir en la seva preservació. És a dir, els ecologistes també necessiten els ecòlegs per dir-los o orientar-los sobre quines són les mesures més pertinents d'actuació perquè si actuem en el buit tampoc no obtindrem resultats. També podríem proposar un model alternatiu d'organització de la humanitat. I, de fet, també ens ho hem estat pensant.

Quina fóra aquesta alternativa?

D'una banda, la humanitat, cada vegada, és més interdependent i necessita interllengües de comunicació. Ens hem d'entendre. Com que el planeta esdevé la unitat de supervivència, doncs aleshores ens hem d'entendre i, per tant, les antigues àrees de comunicació queden trencades. Ara, tenim relacions i interrelacions amb gent molt més llunyana que fa pocs anys. Per tant, està clar que necessitem una interllengua de comunicació o un sistema de comunicació que ens permeti entendre's entre tots. D'altra banda, en canvi, volem preservar la diversitat lingüística i el gran repte és com fer compatible les dues necessitats: aconseguir aquesta

possibilitat d'intercomprensió entre els humans i, a la vegada, com ser feliços preservant la nostra diversitat lingüística construïda en la història de la humanitat. I aquest és el repte també de la complexitat, de posar 'i' on abans posàvem 'o'. Com fer una cosa i l'altra, no una cosa o l'altra. Necessitem un nou mode de pensament que trenqui el pensament dicotòmic tradicional. Rarament el món és blanc o negre. Sovint, el món és blanc i negre. Per tant, ens convé gestionar la complexitat i aquí és on hem de centrar els esforços d'aquest nou segle, em fa l'efecte.

“El repte és esdevenir no bilingües estigmatitzats sinó poliglots oberts al món, conservant les llengües pròpies”

Si la biodiversitat en termes biològics s'interpreta com un valor que cal preservar i potenciar, en l'àmbit lingüístic passa el mateix?

Aquesta fóra una analogia interessant perquè en aquest moment potser hi ha més consciència pública de defensa de la biodiversitat que no pas de la linguodiversitat. Val la pena que siguem conscients que cal preservar la diversitat lingüística, però, de fet, això, també sorgeix del pensament dicotòmic perquè la gent pensa o la llengua del grup o la llengua mundial o la de l'Estat. I penso que hem de depassar aquestes dicotomies i pensar en termes de 'i', de conjunció i no de disjunció. En el cas català, hauríem assumit com a cert que el bilingüisme porta la substitució lingüística. Bé, doncs convé pensar que depèn de quin tipus de bilingüisme, depèn de quins contextos i, en tot cas, per què hi va i com podem evitar que hi vagi, cap a la substitució. Perquè, el que és cert, és que el contacte lingüístic ha vingut i ja no marxarà. Més endavant, serem encara més interdependents i tindrem més contacte lingüístic que no pas menys. Per tant, no podem negar l'evidència tant des del punt de vista de la integració europea i de la globalització com de les noves migracions. Per tant, el que no s'ha de fer és amagar el cap sota l'ala i dir 'nosaltres això no ho volem i en viurem aïllats'. És impossible. No tenim cap més remei que preguntar-nos com gestionem tot això d'una manera favorable per a la intercomunicació dels humans i per a la preservació de la diversitat lingüística. I aquest és un dels reptes que jo ara tinc plantejat: fer compatible aquestes situacions aparentment contradictòries.

Vol dir això que els catalans serem trilingües?

Sí. Estem condemnats a ser individus poliglots perquè, de fet, els grups menors ho necessiten imprescindiblement. Els grups europeus menors -pensem, per exemple, en el grup holandès, d'una demografia lingüística també baixa- ja fa anys que tenen l'anglès com a llengua segona i gràcies a això poden tenir multinacionals i ser un país obert en el comerç i, en canvi, no abandonen el seu neerlandès. Doncs

(continua a la pàgina següent)

(ve de la pàgina anterior)

aquest és el repte: esdevenir no bilingües estigmatitzats sinó poliglòts oberts al món, conservant les llengües pròpies. Hem de perdre la por de poliglòtitzar-nos.

L'exemple holandès, com el danès, noruec o suec, té una diferència fonamental amb el català però, perquè darrere d'aquestes llengües hi ha un estat.

Sí. Aquest és un factor que pot incidir i, aleshores, també hem d'aprofundir en la comprensió de com els estats incideixen damunt d'aquests fenòmens lingüístics i, en tot cas, o bé es té un estat propi o bé estant dins d'un estat compartit es mira com s'ha d'organitzar perquè els efectes negatius no ocorrin. Si el fet de pertànyer a un estat en el qual ets un grup menor genera efectes negatius per a les llengües pròpies dels grups humans, el que hem d'estudiar -i on hem d'actuar també des d'un punt de vista, si tu vols, ecològic- és com estructurar estats que, tot i acollir al seu si grups lingüístics diferents, eviten els efectes negatius i ajuden en la seva preservació. Això és un repte també que tenim damunt la taula. No oblidem que hi ha molts menys estats que llengües al món, moltíssims menys. Hem d'intentar construir estats respectuosos amb la pluralitat lingüística i sabem que n'hi ha que ho han aconseguit. De totes maneres, el cas de Catalunya no només és un problema de pertànyer a un estat controlat per un altre grup lingüístic dominant sinó que també tenim el fet migratori. El cas català és complex perquè té tots dos tipus de contactes que s'interrelacionen.

Es grans moviments de treballadors de parla no catalana es va produir, a més, en un règim polític que va promoure el genocidi cultural de Catalunya, de manera que diverses generacions de catalanoparlants han crescut sent analfabets en la seva pròpia llengua, mentre que els d'origen no catalanoparlants no trobaven incentius -més enllà de la relació quotidiana i personal- a l'hora de parlar català perquè no els servia de gran cosa. I això ha marcat el destí del català.

Sí, sempre som producte del passat. El problema és com ho reconduïm. El problema no va ser només la manca d'estat -que, certament, hi va pesar- sinó el volum migratori. Abans, tampoc no hi havia estat però mentre la immigració no passava d'uns certs nivells, la integració lingüística per osmosi quotidiana es produïa, si no a la primera generació, a la segona. Tot canvia quan es produïen unes migracions extraordinàriament nombroses, probablement les majors que s'han produït a Europa per raons no bèl·liques. Quan es passa d'un cert llindar, la integració natural es dificulta. El que sí que sabem és que el grup catalanoparlant és normalment lleial al propi codi i es tendeix a reproduir intergeneracionalment d'una manera automàtica i el mateix passa amb el grup castellanoparlant. Anem cap a una societat on hi haurà dos grans blocs que tindran una llengua primera distinta l'un de l'altre i també veurem el paper que jugaran les noves migracions. El repte aquí, més que

d'on venim, és saber cap on anem tots junts. Tots hem vingut d'un lloc o altre, l'important és com viurem junts, com ens organitzarem lingüísticament i si serem capaços de fer que el català sigui la llengua comuna de la vida intergrupala a Catalunya -que això és el que hauria de ser- i després que cada subgrup pugui tenir la llengua que vulgui.

Tanmateix, Espanya és un estat amb tradició centralista en el qual el plurilingüisme sempre s'ha contemplat amb recel, com una amenaça a una unitat política més que com una riquesa a potenciar.

D'entre els factors que expliquen si els estats poden organitzar-se amb més o menys respecte a la diversitat lingüística, la ideologia és un d'ells. Lamentablement, a Espanya ha prevalgut una ideologia uniformista de l'Estat-nació segons la qual és l'Estat el que fa la nació i, per tant, la llengua de l'Estat ha d'esdevenir la llengua de la nació, és a dir, del conjunt de les seves persones. Aquesta ideologia no afavoreix el respecte a la pluralitat lingüística i és contrària absolutament a altres ideologies d'equitat lingüística com ara el cas suís, el belga o el canadenc, que són països de tradició democràtica i de respecte per la diversitat lingüística interna. El cas espanyol costa més de conquerir i, encara que s'han fet avenços, no estem en la situació òptima. S'haurien de presentar i treballar propostes de reorganització factibles i lingüísticament equitatives a l'Estat espanyol. No és fàcil canviar la mentalitat dels grups dominants de l'Estat.

“L'important és com viurem junts, com ens organitzarem lingüísticament i si serem capaços de fer que el català sigui la llengua comuna de la vida intergrupala a Catalunya”

Falta diàleg entre els intel·lectuals i els lingüistes del grup catalanoparlant i castellanoparlant? El fet que sigui més fàcil aprendre català en una Universitat alemanya que no pas en una del domini lingüístic castellà ja és tot un símptoma, oi?

Això és conseqüència de la ideologia existent i del fet que el castellà és una gran llengua mundial -i ho serà encara més- per la gran extensió d'estats en els quals és la llengua oficial i per les grans poblacions que es van acomodant a aquesta llengua oficial. Això encara pot donar més ales a aquells que tenen aquesta ideologia uniformista. En canvi, hauria de ser al revés: oi que el castellà no té cap problema? Oi que és una llengua mundial que té una gran extensió i encara en tindrà més? Doncs,

sigueu solidaris amb les altres llengües d'Espanya. Les grans llengües, a vegades, no veuen la seva situació abusiva. El repte serà frenar l'ús abusiu de les interllengües. Caldrà frenar l'ús abusiu de l'anglès i del castellà que fan d'interllengües de les seves àrees. Per què, aleshores, si tot ho poden fer les grans llengües, quines funcions quedaran per a les menors? Proposaria la creació d'un organisme mundial que regulés l'organització lingüística de la humanitat partint de principis d'intercomunicació i de preservació de la diversitat. Hauria de tenir autoritat per frenar l'ús abusiu de les interllengües perquè tendeixen a expandir-se d'una manera irrefrenable.

Des de l'Estat espanyol bé que sorgeixen queixes quan, per exemple, es parla del progrés de l'anglès a Puerto Rico en detriment del castellà, però, per contra, no es veu de la mateixa manera l'existència del català al si de l'Estat espanyol.

Cada grup lingüístic humà, probablement, tendeix a pensar el món en funció dels seus interessos. Hem de conquerir l'objectivitat. Això passa igual en el cas francès. Ells poden ser lingüístics a França, però quan el general De Gaulle va anar al Quebec va cridar 'Visca el Quebec lliure' i em sembla bé que el francès sigui una llengua fonamental. Als humans ens costa aconseguir l'objectivitat.

Les llengües peninsulars diferents al castellà comparteixen -i competeixen- en un mateix espai públic amb aquesta llengua demogràficament, políticament i culturalment més forta. D'altra banda, aquestes mateixes llengües -i també el castellà- competeixen en un món globalitzat amb l'anglès, que marca la pauta en l'àmbit de la tecnologia, la ciència, l'economia o la cultura de masses. No representa tot això una amenaça a la llinguodiversitat?

Pot representar-ho si no ho organitzem d'una manera adequada. En canvi, si aquestes grans llengües tenen les seves funcions, però no prenen les de les altres, això pot ser beneficiós per a la humanitat. L'expansió de l'anglès ve afavorida, en primer lloc, per l'imperi britànic i, després, pel predomini nord-americà -polític, militar, econòmic, tecnològic, ...-, però, alhora, també per una necessitat de disposar d'una interllengua de comunicació planetària. És una amenaça en la mesura que passi a ocupar funcions que no són les estrictes d'interllengua. Postularia una distribució de funcions basada en el principi europeu de subsidiarietat que, traslladat al pla lingüístic, fóra dir que, tot allò que poden fer les llengües locals no ho han de fer les llengües més globals i aconseguiríem, així, una certa organització alhora per a la intercomunicació lingüística i la preservació de la diversitat. Perquè Catalunya pugui sobreviure en la competició comercial hem de ser poliglòts. Hem de tenir empreses que puguin exportar, comerciar i comunicar-se amb la resta del món. Per tant, en aquest moment, no consideraria l'anglès com una amenaça sinó com una oportunitat. Precisament, perquè, a més a més, desdicotomitzarà el nostre conflicte. El conflicte deixarà de ser català versus castellà. I aleshores, quan el conflicte és a tres, tenim més possibilitats de

flexibilització de la situació i el conflicte pot afeblir-se i convertir-se en més manejable. Per a Catalunya, l'anglès pot ser positiu si hi apostem. En aquests moments, hem de ser, com a mínim, trilingües. El que passa és que haurem de ser quadrilingües perquè no podem deixar de banda les llengües veïnes (per exemple, el francès i l'espai mediterrani del sud). Tothom hauria de ser trilingüe, però, a més, haurem de saber més llengües segons les branques d'especialització de cadascú. Per això ens convé avançar cap a la poliglòtització. Caldria construir un sistema educatiu que ens poliglòtitzés i, alhora, que contribuïués a la preservació i a la utilització del català com a llengua comuna a Catalunya.

“En aquest moment, no consideraria l'anglès com una amenaça sinó com una oportunitat”

Aquí topàriem amb aquells que asseguren, sense cap mena de rubor, que en el procés de normalització lingüística del català -en concret, la immersió lingüística a les escoles- resulta agressiva per al castellà.

En principi, resulta comprensible que la immersió lingüística pugui ser objecte de polèmica. De fet, els discursos prevalents i més estesos parlaven de llengua materna, aleshores, fer que els infants vagin a una escola que utilitza com a llengua vehicular una que no és la llengua dels infants, certament, pot ser vist com una heterodòxia. Però, cada vegada es veu més clar que aquest és el camí. Si nosaltres volem avançar en la poliglòtització també haurem de fer-ho. Per aprendre l'anglès bé caldrà fer una immersió parcial en aquesta llengua. I això, els intel·lectuals que critiquen la normalització també ho saben. De fet, alguns d'ells van a escoles elitistes que funcionen en altres llengües. El problema, en tot cas, pot ser de valors, és a dir, ideològic. Tècnicament, la immersió es va demostrant com un sistema adequat per a la poliglòtització i, per tant, ja en aquests moments no hem de reclamar només immersió per al català sinó també per a l'anglès. Penso, que d'aquí a uns quants anys aquest problema quedarà reenfocant i resolt perquè es veurà clar que, de fet, a tot Europa s'aniran generalitzant les experiències d'immersió. D'altra banda, sempre les classes socials altes han fet immersió. La gent que va a les escoles que funcionen en francès, anglès o alemany no fan res més que immersió. En tot cas, es tracta d'un prejudici ideològic. La tècnica de la immersió és de bilingüització o de poliglòtització, no per fer abandonar a l'individu la seva llengua primera sinó per enriquir-lo amb la segona o la tercera. Hem de mirar cap al futur i preguntar-nos com l'escola catalana pot contribuir a fer lingüísticament més feliços els ciutadans de Catalunya. I això ens porta a la resposta que cal utilitzar les tècniques d'immersió i totes les altres innovacions que puguin venir si això ens desenvolupa el màxim de competències lingüístiques.